

Oponentský posudek disertační práce

Olga FEJTOVÁ, *Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské. Nové město v kontextu katolické konfesionalizace, disertační práce Ústavu českých dějin FF UK v Praze, 2011, 286s.*

Po přečtení disertační práce Olgy Fejtové jsem se neubránila rozpakům. Nadmíru hutná kniha, brilantně zasazená do problému, poučená nadstandardním množstvím kriticky užitých domácích a především zahraniční literatury a využití desítek dobových rukopisů a jiných archivních materiálů. Studie, která je vyústěním dlouholetého badatelského úsilí a řady dílčích časopisecky publikovaných výstupů, včetně soustavné recenzní činnosti. To jsou podle mého názoru parametry, které předloženou práci posouvají nad úroveň tradičních prací předkládaných k obhájení titulu Ph. D. Na druhou stranu a upřímně řečeno bych od Olgy Fejtové ani nic jiného nečekala.

Na úvod posouzení je zapotřebí konstatovat, že před námi leží dílo badatelsky velmi poctivé a s ohledem na současná raně novověká bádání i aktuální a potřebné. Toto konstatování souvisí především s dluhy domácí historiografie v městském výzkumu, kde je dosud mezerovitě zpracované právě pobělohorské období. Výzkum a poznání této zajímavé a důležité etapy v dějinách měst je podle mého mínění často blokován nepřehlednou situací v městských archivech, někdy torzovitostí písemností, která může souviset s úpadkem městských kanceláří, jindy zásadním nárůstem aktového materiálu atd. Jako podstatné se mi v této situaci jeví zaměření pozornosti na některá klíčová témata spojená s proměnami a vývojem pobělohorské městské společnosti, mezi která na přední místo řadím právě podrobnější analýzu a poznání kontextu a „každodennosti“ procesu rekatolizace, resp. katolické konfesionalizace. Toto téma, prorůstající do všech sfér života měšťanů, je klíčové nejen pro pochopení vývoje městské společnosti v českých zemích, ale i jeho zasazení do kontextu evropských urbánních dějin.

Široký záběr pramenů a literatury, kde je skryta možnost dílčích témat a pohledů mimo vytyčený rámec práce, neodvedl autorku od pevně sevřené struktury studie a jasně promyšlené osnovy práce. V úvodu, který je formulován krátce a výstižně, je z různých úhlů a badatelských pohledů popsáno sledované období (17. století), jasně stanoven cíl práce (zachycení procesu rekatolizace a její odezvy ve veřejné i privátní každodennosti Nového Města pražského) a její metodické východisko (pojetí rekatolizace jako procesu konfesionalizace v intencích metodologických postupů sociálních, resp. nových kulturních dějin).

Diskusi o konceptu konfesionalizace v evropské i domácí historiografii je věnována následná metodologicky laděná kapitola, v níž autorka vysvětluje pojmy spojené s tímto konceptem a jeho aplikaci v dosavadních evropských výzkumech. Tato rozsáhlá rozprava jednoznačně ukazuje na detailní znalost problému a jednoznačnou kompetenci O. Fejtové pro vstup do mezinárodní teoretické diskuse k této problematice.

Ve třetí kapitole je přehledně shrnuto a komentováno široké spektrum použitých archiválií od pramenů normativní povahy (zejm. dekry reformační komise, památné knihy s opisy důležitých dokumentů), korespondence městské rady, prameny soudní povahy, včetně písemností apelačního soudu, písemnosti farních úřadů i centrální katolické správy a v neposlední řadě množství soukromoprávních dokumentů, zejm. z oblasti pozůstalostní agendy, které souvisejí s výzkumem měšťanské každodennosti a privátní sféry novoměstského měšťanstva. Summa summarum autorka zpracovala více než sto padesát rukopisů a další spisový materiál, přičemž většinu pramenů skutečně podrobně analyzovala,

nikoli pouze reflektovala jejich obsah, což dokládají pilotní studie k předkládané práci. Identifikace celého spektra pramenů, jichž lze využít pro zkoumané téma, posouzení jejich vypovídací hodnoty ve vzájemném kontextu a důkladné vyčtení jejich obsahu, to je další důležitý přínos k danému tématu, jenž může být pro další badatele inspirativní.

Následná kapitola je věnována podrobnému výkladu o vývoji událostí na Novém Městě pražském v průběhu 17. století, dosud víceméně teoretický text tak začíná ožít postavami představitelů městské správy, významných novoměstských rodin, duchovenstva, protestantů, katolíků, exekutorů, emigrantů atd. Konstatováno je již dříve naznačené zjištění, že rekatolizace probíhala pozvolna, což souviselo i s poměrně laxním přístupem městské správy, a že počty nekatolíků podstatně převyšovaly údaje vykazované v oficiálních dobových dokumentech (s. 108). Rekatolizační úsilí bylo podporováno především snahou o rychlou rekonstrukci farní sítě, podporou působení církevních řádů a důrazem na obnovu škol a získání vlivu na mládež. Zvláštní pozornost je v této kapitole věnována problematice exulantů a konfiskacím jejich majetku. Pro toto líčení jsou využity především starší výzkumy V. Lívy, J. Mendelové, L. Bobkové a dalších, autorka je však doplňuje vlastními badatelskými poznatky – např. hutným a velmi cenným rozbohem osudů exulantského majetku a jeho vlivu na obchod s nemovitostmi (s. 119 an.)

Postupy rekatolizační politiky jsou následně objasňovány na základě interpretace církevních normálí, jejich reflexe v městských, zejm. soudních písemnostech a především odezvy v normativních pramenech zeměpanské provenience a městské správy. Autorka ukazuje, jak komplikovaný, pozvolný a diferencovaný proces rekatolizace v městském prostředí byl a jaké prostředky a postupy byly v určitých fázích vrchností, církví i městskou správou aplikovány. Dlouho přežívající multikonfesionalitu a zároveň reflexi rekatolizačních snah a praktik v privátním životě měšťanů ukazuje šestá kapitola, která je založena na analýze soukromoprávních pramenů pozůstalostní povahy (kšaftů a pozůstalostních inventářů). Autorka v ní shrnula své dlouholeté výzkumy související s analýzou měšťanských knihoven, které jí umožnily konfrontovat novoměstské prostředí s ostatními pražskými městy a ukázat jeho specifika, projevující se např. vztahem k církevním řádům. Završením tohoto pojednání je komparace pražského prostředí se situací ve městech na území říše římské, rakouských zemí, Uher, Polska a Pobaltí, která ukázala specifickou domáciho vývoje, ale i některé podobné procesy.

Výsledek práce formulovaný v jejím závěru pak jednoznačně dokládá zásadní význam studie pro poznání procesů rekatolizace, resp. katolické konfesionalizace, jejíž průběh byl pozvolný, diferencovaný a proměnil všechny sféry života městské společnosti. Podstatné diference jsou postiženy ve sféře veřejné a privátní, kde ukázal rozbor měšťanských knihoven rozdílnou míru dopadu rekatolizačního úsilí na představitele městské správy, tedy měšťany „veřejně činné“ a většinové měšťanstvo, setrvávající dlouhá desetiletí u čety protestantských autorů z knihoven předků.

Jak jsem naznačila již v úvodu posouzení, předložená práce Olgy Fejtové je badatelsky velmi poctivá a nadmíru aktuální s ohledem na potřeby městského výzkumu a jeho začlenění do evropských souvislostí. Některé dílčí závěry konstatované průběžně v jednotlivých kapitolách, ač jsou zásadní a vedl k nim pracný a podrobný výzkum, poněkud zanikají a zasloužily by si efektivnější důraz, který by jejich význam podtrhl a zviditelnil.

Studie by měla být co nejdříve publikována. Mohla by být oporou i inspirací tolik potřebnému městskému výzkumu pobělohorského období. Vzhledem k tomu, že je práce věnována Novému Městu pražskému, které mělo nejen specifické postavení v pražské aglomeraci, ale má i parametry zemského centra a lze ho zahrnout do sítě významných střeoevropských měst, je otázkou, v tomto případě otázkou pro diskusi v rámci obhajoby, do jaké míry a zda vůbec lze některé naznačené procesy a především závěry práce vztáhnout k vývoji českých (či jiných) měst obecně, tedy k sídlům středního a menšího rozsahu,

zakotvených v lokálních vazbách a poměrech. Jakou roli v tom hraje např. geografická poloha lokalit, původní většinová víra měšťanů či hospodářská orientace a kontakty měst.

Jak již bylo výše konstatováno, Olga Fejtová své dlouholeté a pracné výzkumy, včetně jejich širokého evropské komparace, shrnuje v předložené práci jasně, přehledně, mnohdy ve zkratce až lakonicky. Pouze čtenář znalý jejích předcházejících studií má představu o zajímavých detailech, konkrétních případech či sondách, které autorku k těmto závěrům dovedly. Má při tom potřebu se při čtení autorčina hutného textu k nim vracet. Proto bych pro publikaci knihy doporučila některé pasáže práce o tyto dílčí sondy, medailony důležitých reprezentantů určitých typů měšťanů či zajímavé kauzy související s průběhem rekatolizačního procesu doplnit. Bylo by to obohacení, kterým by kniha ožila, čtenářům by nabídla plastičtější obraz zkoumaných procesů a lepší průnik a vhled do dané problematiky.

Olga Fejtová by mohla pro současné studenty a aspiranty na doktorské tituly být vzorem badatelské poctivosti a pilnosti, která se v dnešní uspěchané době toužící po rychlém efektivním výsledku, moc nenosí. Její studii hodnotím v kontextu požadavků na disertační práce jako vysoce nadstandardní a jednoznačně ji doporučuji k obhájení.

Doc. PhDr. Michaela Hrubá, Ph. D.
Katedra historie FF UJEP

Ústí nad Labem 27. 5. 2011